

A GAZDÁLKODÓK DIVERZIFIKÁCIÓS TEVÉKENYSÉGEINEK ELEMZÉSE

SZABADKAI Andrea¹

¹ vidékfejlesztési agrármérnök MSC diplomamunkája (2018) alapján, Szent István Egyetem, AGK, Tessedik Campus, Szarvas, Szabadság út 1-3.; szabadkaiandrea@gmail.com

(Konzulensek (2018): Dr. Ritter Krisztián egyetemi docens, SZIE GTK RGVI, és Hamza Eszter Ph.D, tudományos főmunkatárs, AKI)

Kulcsszavak: diverzifikáció, megélhetés, mezőgazdaság, siker, vidék

Abstract / Összefoglalás

A mezőgazdasági tevékenységet folytató családi gazdaságok által végzett, a gazdaság erőforrásaira épülő, jövedelemszerző (főfoglalkozásként vagy jövedelem kiegészítésként), „on-farm” és „off-farm” diverzifikációs tevékenységek elemzését mutatja be a cikk, 16 sikeresen diverzifikáló gazda által adott válaszok alapján. A sikeresség és akadályok vizsgálatának eredményét a megélhetés szempontjából vizsgáltam.

Bemutatásra került, hogy a diverzifikáció fogalma, és a használt alfogalmak nem egységesek. A fogalomkör zavarossága, és a jogi átláthatatlanság, a bonyolult bürokrácia, a magas adó és járulékkerhek nagyban akadályozzák a vidéki kisgazdaságok megélhetését.

Új diverzifikációs fogalom struktúráját állítottam fel a szerző, piramis modell segítségével.

- Az I. szint az erőforrások (kiindulási alap).
- A II. szint a TERMELÉSDIVERZIFIKÁCIÓ. A mezőgazdasági- alaptevékenységek, szolgáltatások szintje. Az alaptevékenység diverzifikálása lehet faj/fajta-, vagy termelési mód diverzifikálás.
- A III. szint a TERMÉKDIVERZIFIKÁLÁS. A saját termék feldolgozása, a hozzáadott értéknövelés. Hozzáadott értéként veszem számba a tanúsított (bio) termelési mód alkalmazását is.
- A IV. szintje a piramisnak a TEVÉKENYSÉGDIVERZIFIKÁCIÓ a gazdaság erőforrásaira építve – beleértve a tudást.

Szignifikáns az összefüggés az elemzés alapján, a gazdaság által biztosított megélhetés és a nemzetközi tanulmányút tapasztalat között. Ilyen összefüggést lehetett kimutatni az eredmények alapján a szakjogi szakértő és profi könyvelő megléte és a megélhetés sikeressége között is. **A profi szakértő, könyvelő megléte már 68%-ban magyarázza a megélhetés szintjét.**

Legnagyobb akadályként azonosítottam a mintában a magas adó és járulékkerhek, az átláthatatlan jogszabályok, és a megbízható munkaerő hiánya.

A sikeresen diverzifikálók többsége felsőfokú végzettségű. Megélhetésüket meg tudják teremteni, még a vidéki kistelepüléseken is úgy, hogy magas hozzáadott értéket hoznak létre helyben. A termékfeldolgozás mellett a szállásadás a rendezvény-szolgáltatás, vendéglátás és ismeretátadó tevékenység van jelen. A diverzifikálás sikeréhez fontos azonosított tényező a hagyományok, a gyakorlati szaktudás, és az IT kompetenciák is.

Klaszterelemzéssel 4 klasztert azonosítottam: „sikeres autodidakták” a „sikeres gazdák” a „sikeresen diverzifikáló fejlesztők” a és a „sikeres menedzserek”.

A javaslatok: motiváló, kisebb adó és járulékkerhek, az egyszerűbb szabályozások és vidékfejlesztési források, és tematikus – fordítással és szakmai vezetőkkel, támogatott - nemzetközi tanulmányutak szervezése a gazdálkodóknak.

Analysis of diversification activities of farmers

Keywords: diversification, livelihood, agriculture, success, countryside

Abstract

I have assessed the results and the obstacles to success of diversification activities of agricultural farms, based on the resources of the farm (practised as major or subsidiary occupation). Information was gathered by structured in-depth interviews, sampling based on previous experiences (N = 16). The interviews were carried out personally. Analyses were done by SPSS - Windows 20.0 software (Kruskal-Wallis test, correlation, regression analysis, cluster analysis).

I present that the concept of diversification and the sub-terms used here are not uniform. The confusion of the concept of diversification and the lack of legal opacity, complex bureaucracy, high tax and contribution burdens greatly hinder making livelihoods at rural small farms. I have set up a new concept structure with a pyramid model that distinguishes between diversification of races/breeds, production methods, products; and diversification of on- / off-farm activities based on the resources of the farm –including knowledge.

The livelihoods made by the farms were significantly better, where previous international study trips provided experience for the enterprise, professional lawyer, professional accountants were available. Having a professional accountant or consultant explains the level of livelihood by 68%. The biggest obstacles identified by the respondents of the sample were high tax and contribution burdens, the opaque legislation, and the lack of reliable workforce.

The majority of those polled are of tertiary education. They can create their living, even in small rural settlements, creating high added value locally. In addition to processing activities they offer accommodation, event services, catering and knowledge transfer activities too. Tradition, practical know-how and IT competences are important factors for success. By cluster analysis I identified 4 clusters: "Successful self-taught", "successful farmers", "successful diversifying developers" and "successful managers". My proposals include, among others decreasing tax and contribution burdens, simpler rules, more extensive rural development resources, and regularly organizing supported, international study trips for farmers with translation and professional guidance.

Bevezetés

A vidék elnéptelenedik, a városokban és azok vonzáskörzetében, az intenzív mezőgazdaság, és az ipar terjeszkedésével, a zöld területek aránya drasztikusan csökken, a környezet-szennyezés nő. A negatív folyamatok megállítására, a gazdasági, környezeti, társadalmi szempontból fenntartható vidékfejlesztésre, egyre több energiát és forrást fordít az Unió is. A kisebb vidéki gazdaságok zömének megélhetése kizárólag a mezőgazdasági alaptervekenységből nem megoldott. A gazdaságok a magas hozzáadott érték növelését, a helyben való sikeresebb megélhetést termékfeldolgozással, és a gazdaság erőforrásaira épített egyéb diverzifikált tevékenységek által segíthetik.

Szakpolitikai aktualitás

A téma aktualitását adja az újabb lehetőségek bevezetése az őstermelői tevékenységekben, a 2021. január 01-től érvénybe lépett új családi gazdaságokról szóló törvény¹ által. A diverzifikációs kiegészítő tevékenységeket is magában foglaló őstermelői tevékenységek kedvező adózása tovább motiválhatja a gazdálkodókat a több lábon állásra, így a gazdaságuk adottságainak szélesebb kihasználására.

Az Európai Bizottság (EB) jelentése (2013), és a Régiók Bizottsága (RB) közleménye (2011) is rögzíti, hogy a helyi élelmiszer-rendszerek környezetileg fenntarthatóbbak. Támogatják a helyi és regionális gazdaságot, hozzájárulnak az élelmiszer-önellátáshoz, a foglalkoztatáshoz. Erősítik a társadalmi kohéziót, aktivitást, és a közösségi szellemet. A fogyasztók és a termelők közötti közvetlen kapcsolattal a termékek közvetlenül nyomon követhetőek. A nőknek jelentős a szerepe a gazdaságok diverzifikálásának kezdeményezésében, fejlesztésében és irányításában (EP, 2011). Az EP 2014-es jelentése felszólítja tagállamokat és a Bizottságot, hogy hozzanak megfelelő intézkedéseket, amelyek figyelembe veszik a családi mezőgazdasági kisüzemek sajátos igényeit. Megállapítja, hogy a kisüzemeket rugalmasság és multifuncionalitás jellemzi (termelés, közjavak, természeti és táji értékek, biodiverzitás, szociális, kulturális és hagyományörző szerep, foglalkoztatás, turizmus). Felismeri, hogy a kisméretű gazdaságok nehezen férnek hozzá az uniós forrásokhoz, nem hitelképesek, nem rendelkeznek elég tudással, információval és kapacitással így nem tudják leküzdeni a bürokratikus akadályokat, nem birtokolnak elég földet, tulajdonosaik jórészt idősebbek, alacsonyabb képzettséggel (ld. EP, 2014).

Diverzifikáció és a soktevékenységűség értelmezése a szakirodalmi áttekintés alapján többféle szempont szerint történik. A fogalmi zűrzavar jogbizonytalanságot okoz még ma is. Az elkülönítés történhet aszerint, hogy a tevékenységvégzés a gazdaságon belül vagy azon kívül történik-e (Gyulai és Laki 2005), történhet a gazdaság vagy a gazdaságvezető személye szintjén, és mezőgazdasági alaptervekenység, erőforrások szintjén (EB 2008); jövedelem alapján (Eurostat 2015); a termelési tényezők szerint, a kibocsátás vagy az erőforrás alapján is (OECD 2009).

A mezőgazdaság erőforrásainak szakirodalmi felsorolásában a szakmai tudás alig szerepel, holott a könyvvitelben a szellemi tőke is pénzbeli értékkel bíró tőkének számít. Én a gazdálkodói életmóddal kapcsolatos tudást erőforrásként kezelem a cikkben.

Az Európai Parlament érzékelve a fogalmak pontos meghatározásának szükségességét, kiadott egy összefoglalót a témában (EPRS 2016.). A diverzifikációt a gazdaság szintjén értelmezi, minden típusú gazdaság esetén, a gazdaság saját erőforrásait használva. A soktevékenységűséget a mezőgazdasági termelést végző gazdaságvezető szintjén értelmezi (a gazdaság kizárólagos tulajdonosa), ha a gazda nem mezőgazdasági jövedelemszerző tevékenységet végez. Több esetben a soktevékenységűség és a diverzifikáció fogalmi átfednek.

A diverzifikáció sokrétű fogalomköre érint több kapcsolódó fogalmat is. Ilyen kapcsolódó alapfogalmak a mezőgazdasági tevékenység, illetve a mezőgazdasági termelő, mezőgazdasági termék fogalma. E fogalomkörnek is rendkívül szerteágazó és ellentmondásos az értelmezése, mely kihat a vidékfejlesztési források elhívásának sikerességére is – akadályozó tényezőként.

A Bizottság² leszögezi, hogy a mezőgazdasági termékek feldolgozásának „eredményeképp ugyancsak *mezőgazdasági termék jön létre*”. Csak (2015) kitér arra, hogy a szociálisfarm szolgáltatás egy lehetséges

¹ A családi gazdaságokról szóló törvény (2020. évi CXXIII. törvény), és a törvény végrehajtásáról szóló 665/2020. (XII. 28.) Korm. rendelet.

² 1998/2006/EK rendelet 1. cikk 2. b) pont

diverzifikációs tevékenység. A Kislépték Egyesület által a H2020 BOND projekt kereteiben gyűjtött jogi jogyakorlatok alapján több uniós tagországban mezőgazdasági tevékenységnek számít a termékértékesítés is, ha az értékesített termék kevesebb, mint 50%-a nem a saját termelésből származik. A farm bemutatása, programszervezés is mezőgazdasági tevékenységként adózik. Az osztrák gazdaságoknál a kedvezményes mezőgazdasági adózás alá tartozik a mezőgazdasági termékfeldolgozás, italkimérés 35000 euróig, és a falusi szobakiadás jövedelme is 10 ágyig (Jankuné – Tikász, 2016).

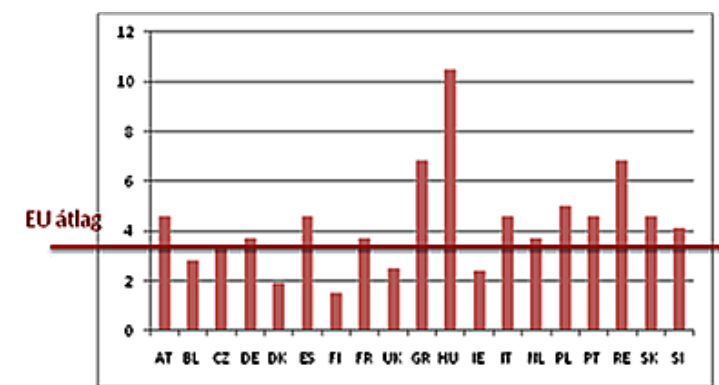
Hamza (2011) valamint Kemény és Rácz (2016) is alátámasztotta, hogy a kisgazdaságok nehezen férnek hozzá a támogatásokhoz (EP2014). A diverzifikációs célú VP6-6.2.1-16³ hazai pályázat támogatására jogosult termelőknek az éves árbevételének több mint 50%-a mezőgazdasági tevékenységből kellett származzon. Ez akadály volt a pályázat lehívásához, mert a gazdálkodók jelentős része részmunkaidőben, illetve – akkori fogalmak szerint még - nem mezőgazdasági tevékenység folytatása (pl. falusi turizmus) mellett végzi a mezőgazdasági alaptevékenységét. A diverzifikáció sikeres ösztönzése csak komplex támogatáspolitikával képzelhető el Hamza (2011).

2013-ban az EU összes gazdaságából 5,2% volt diverzifikált, nagy szórással, (Dániában 52%, Ausztriában 37,3%). Az Eurostat FSS 2010-es adatai szerint Európában mintegy 3 farmerből egy végez a mezőgazdaságon kívüli jövedelemszerző tevékenységet, és 77%-uk tölt ezzel több időt, mint a mezőgazdasági munkával (EPRS, 2016). Az osztrák gazdaságok bevételének nagyobb aránya – megélhetésük kulcsa is – a nem mezőgazdasági tevékenységekből származik. Az osztrák kisgazdaságok megmaradásához nélkülözhetetlenek a gazdaság egyéb jövedelemszerző tevékenységei (falusi turizmus, feldolgozás) (Jankuné - Tikász, 2016). Az osztrák gazdaszövetség szerint a farmturizmus a farmjövedelmek 34,5%-át adja (OECD, 2009).

A 2014-es adatok szerint a mezőgazdaság az EU-ban a teljes foglalkoztatás 4,5%-át adja. A mintegy 20 millió gazdából 9:1 arányban jut 55 év feletti gazda egy fiatal (35 év alatti) gazdára. Az EU mezőgazdasági szektorában 2003 és 2013 között négyből egy gazdaság eltűnt (EPRS, 2016).

Magyarországon a gazdaságvezetők majd 60%-a 55 év feletti. (Jankuné - Tikász, 2016). Hamza 2007-es (KSH: GSZŐ-Eurofarm) adatai alapján a diverzifikált gazdaságok éves munkaerő lekötése háromszorosa (22,3 ÉME⁴) a nem diverzifikált gazdaságok lekötésének (7,2 ÉME).

Az Unión belül Magyarországon az egyik legmagasabb az alacsony jövedelemmel rendelkezők munka utáni adóterhe, még a tehercsökkentő intézkedések ellenére is. A KSH-Agrya (2013) tanulmánya leírja, hogy a válaszadó fiatalgazdák 56%-a szerint, a saját mezőgazdasági jövedelme éppen csak a létminimumhoz elég. A Világbank „Doing Business 2017” jelentése szerint az adórendszer összetettségéből eredő adminisztratív megfelelés időigénye, ezek költségei magasabbak, mint az OECD-országokban (EB 2017). Ez versenyhátrányt jelent (NGM, 2012), és a sikeres diverzifikálás gátjai is.

1.ábra: A vállalkozásokat terhelő adminisztratív költségek az EU egyes országaiban (% a GDP arányában)
Forrás NGM, 2012

A kutatás célja, módszere

A kutatás, és így a tanulmány célja volt feltárni a mezőgazdasági tevékenységet folytató egyéni és családi gazdaságok által végzett, a gazdaság erőforrásaira épülő, jövedelemszerző (főfoglalkozásként vagy jövedelem kiegészítésként), „on-farm” és „off-farm” diverzifikációs tevékenységek sikerességének tényezőit és a sikeresség akadályait, a diverzifikálást ösztönző fejlesztési irányokat.

Személyes, irányított mintavétellel, strukturált mélyinterjú alkalmazásával lettek lekérdezve olyan gazdák (N=16), akik sikeresen diverzifikáló gazdaságokként voltak azonosíthatók⁵. Voltak a kiválasztottak között

³ Nem mezőgazdasági tevékenységek elindításának támogatása – Mezőgazdasági tevékenységek diverzifikációja, mikrovállalkozás indítása

⁴ egy teljes munkaidős mezőgazdasági munkaerő éves munkavégzése. Az egységnyi munkaerő 1800 munkaórának felel meg.

olyanok is, akik a mezőgazdasági alaptervekenységből csak jövedelmük kisebb hányadát keresték meg, vagy csak önellátásra termelnek, és nem volt cél az adójogi és tulajdoni elkülönítés sem⁶ a családon belül. Bizottság 1444/2002/EK rendeletének 2. (különleges esetek) pontja is megerősíti ezt (miszerint: „ha egy üzem, adózási vagy más okból, meg van osztva több személy között, de egy közös irányítása van, egy gazdasági egységnek, egyetlen üzemnek minősül”).

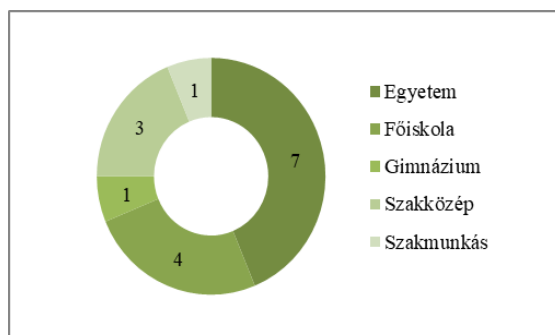
Objektív statisztikai elemzéssel (SPSS) elvégzett adatokkal is igazolhatóak az eredmények. A Kruskal-Wallis teszt független csoportok ordinális változóinak összehasonlítására alkalmas nemparaméteres varianciaelemzés, és kis elemszám esetén is alkalmazható objektív módszer. Alkalmas arra, hogy megmutassa mennyire értelmezhetőek megbízhatóan a gazdaságból (mezőgazdaság és arra ráépülő diverzifikációs tevékenységekből) származó jövedelmek által biztosított megélhetési szintek különbségei a diverzifikációs tevékenység sikerességét befolyásoló tényezők mentén. Az összefüggéseket korreláció vizsgálattal és kétváltozós regresszió-számítással is megvizsgáltam. Végül klaszterelemzéssel vizsgáltam, hogy a lekérdezett gazdaságok között tipikus csoportok azonosíthatóak-e.

Eredmények bemutatása

Saját diverzifikációs fogalomstruktúrát állítottam fel. Négy szintet és három nagy csoportot különítettem el:

- A) **termelésdiverzifikációt** a mezőgazdasági alaptervekenységeken belül (ezen belül is fajta/faj/termelési mód diverzifikálást különítettem el),
- B) **termékdiverzifikálást, hozzáadott értéknöveléssel** saját alapanyagból feldolgozva,
- C) **tevékenységdiverzifikációt** a gazdaság erőforrásaira építve.

A 16 válaszadó többsége (11 fő) 5001 fő lélekszám alatti településen élt, a nagyobb településeken zömében tanyán. A gazdaságvezetők 62%-a férfi. Hat gazdaság kettő, egy gazdaság három féle jogi formában végezte a tevékenységeit. A lekérdezett gazdaságvezetők többsége (11 fő) felsőfokú, és 5 fő középfokú végzettséggel rendelkeztek (2.ábra).

2. ábra. A gazdaságvezetők (N=16) legmagasabb végzettség szerinti megoszlása

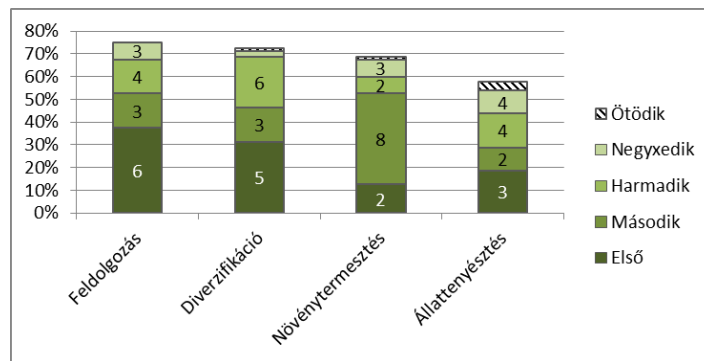
Megállapítható volt, hogy a családtagok szerepe hangsúlyos a kommunikáció, értékesítés, programszervezés, marketing területén. A gazdaságvezetők átlag életkora: 49 év (32-62 év), többségükben őstermelők. A bevont családtagok száma átlagosan 2,6 (1-5 fő) volt.

A válaszadók 80%-a a szükségleteit képes volt fedezni a gazdaságából származó mezőgazdasági és diverzifikációs tevékenység jövedelméből, és így a gazdaság működése is biztosított. Ebből 20%-uk jövedelméből fejlesztésre, és kikapcsolódásra is jutott. Nem volt olyan válaszadó, akinek a tevékenysége nem biztosítja a megélhetést, de 7%-uk részére a jövedelem nem biztosította a szinten tartást.

A legtöbb gazdaság (11 gazdaság) megélhetéséhez a legjobban saját termékfeldolgozás majd a diverzifikációs tevékenységek járultak hozzá. (3. ábra).

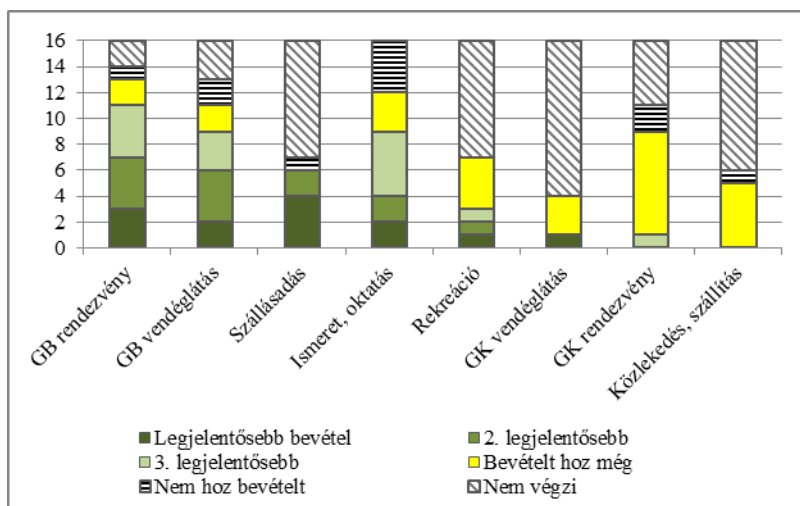
⁵ akik pl. nagyobb rendezvényeken (pl.: OMÉK,) képviseltették magukat, esetleg agroturisztikai, vagy szakmai-, illetve médiaesemények szereplői voltak

⁶ [1444/2002/EK6 rendeletének 2. \(különleges esetek\) pontja](#)

3. ábra: A gazdaságok bevételeinek súlya a megélhetésben N=16
 Figure 3. Weight of farm incomes in livelihood N = 16
 horizontal (h): processing, diversification, growing plants, livestock breeding
 vertical (v): 5.; 4.; 3.; 2.; 1.

A lekérdezett gazdaságok többsége többféle diverzifikációs tevékenységet is végez. Ezek közül a szállásadás adta az elsődleges bevételt azoknál, akik ilyen tevékenységet végeztek. A második legfontosabb bevétellel súlyozva a gazdaságon belüli rendezvényszolgáltatás a megélhetés szempontjából az első. A gazdaságon belüli vendéglátás, és negyedik helyen az ismeret átadás következett. Minden szállásadó végzett rendezvényszolgáltatást és vendéglátást is. Ezen tevékenységek sokszor összemosódnak. Lényeges, hogy mindegyik gazdaság végzett ismeretátadást (4. ábra). Ezt a területet a legdinamikusabban fejlődő tevékenységként értékelte több válaszadó is. A társadalmi igény az ilyen ismeretátadási szolgáltatásra növekvő.

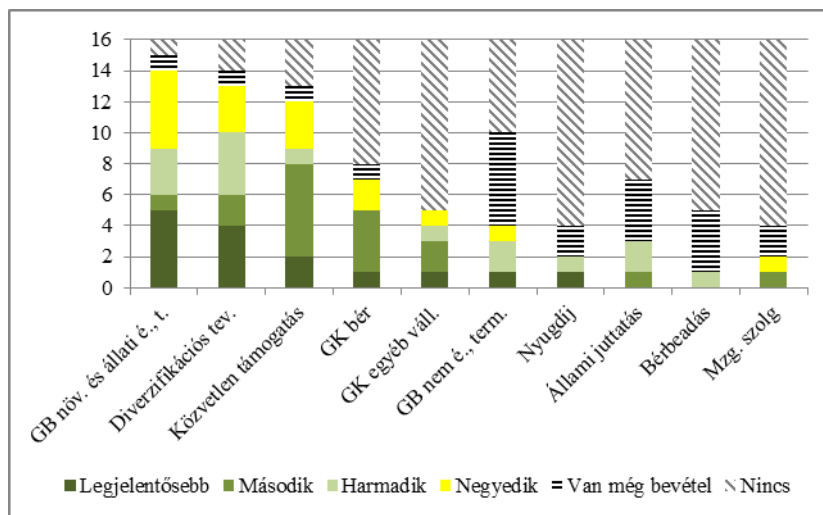

4. ábra. A gazdaság erőforrásaira épülő diverzifikációs tevékenységet végzők száma a jövedelem szempontjából rangsorolva
 Megjegyzés: GB = gazdaságon belüli; GK = gazdaságon kívüli.

Nagyon lényeges az eredmények értékelésénél, hogy a jogi korlátok miatt östermelőként hivatalosan ezt az ismeretátadási tevékenységet akkor még nem végezhetnék, csak más jogi formában volt ez bevételszerző tevékenységként lehetséges. Így sokan ezt a tevékenységet, csak egy értékesítést segítő, kiegészítő szolgáltatásként végezték bevételszerzés nélkül.

A család megélhetését biztosító bevételi források kiértékelésénél

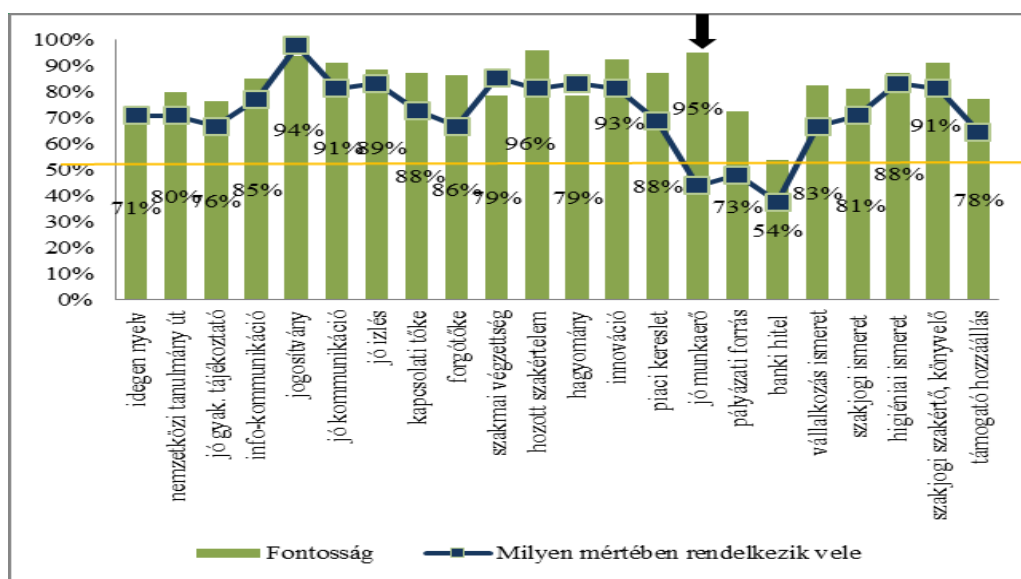
- a legjelentősebb bevételként (N=5), a gazdaságon belüli élelmiszer, vagy takarmány célú alaptermék előállítás és feldolgozás szerepel.
- Második helyen a gazdaság erőforrásaira (beleértve a gazdasággal kapcsolatos tudást is) épített kiegészítő szolgáltatás áll.
- A harmadik helyen a közvetlen támogatásokból származó bevétel áll, majd
- az egyéb bérjellegű bevétel járul hozzá a családok bevételéhez. (5. ábra)

5. ábra. A család összes bevételi forrása a megélhetés szempontjából rangsorolva
Megjegyzés: növ.=növényi, é= alap és feldolgozott élelmiszer célú termék, t=takarmány, tev.=tevékenység, váll=vállalkozás

A diverzifikált gazdaságok sikerességéhez (6. ábra) a minta tekintetében a legfontosabb a gyakorlati tudás (96%), a jó munkaerő (95% - felelős, megbízható legyen), a jogosítvány, az innovációs, és a jó kommunikációs készség, valamint a **profi szakértő, könyvelő** (91%) megléte. Fontos, de a legjobban hiányzó tényező a lekérdezetteknel a jó munkaerő (44%), így ez jelentős akadályozó tényező. A gyakorlat orientált oktatás hiányként jelentkezik. A kapcsolati tőke (88%), a higiéniai (88%) és vállalkozási (83%) ismereteket is sokak szerint nagyon fontos. A sikerességhez ma már - a fogyasztói trend alapján - elengedhetetlen a digitális jelenlét, a jó infokommunikációs készségek (85%). Ez a terület folyamatosan fejlesztendő. Az IT kompetenciák magasabb szinten vannak jelen, mint a csak mezőgazdasági alaptervékenységet végző mikrogazdaságokban (ahol többségük idős). A forgótőke fontos lenne a fejlesztésekhez, és hiányát minden gazdasági szereplő érzi. A banki hitel kapcsán többeknek rossz (majdnem végzetes) tapasztalata volt, mások a fejlesztésekhez eseti szinten igénybe vesznek hitelt. A pályázatok területén kissé nagyobb a nyitottság, de a benyújtás, a jogosultsági előírások, és a megvalósítás során tapasztalt életszerűtlen elvárások, és szankciók elkerülő magatartást (felesleges energia) hívtak életre.

Fejleszteni viszont szeretnének. **Igényként jelent meg az alternatív energiafejlesztés, illetve a szolgáltatás bővítése és minőségi fejlesztése.** Lényeges sok gazdaságnak a feldolgozás további fejlesztése is. A külföldi tanulmányúton való részvétel fontos (80%), a jó gyakorlatok hazai megismerésével (előadásokon, interneten...) együtt. Ez a lehetőség is sokaknak hiányzik. Az idegen nyelvhasználat fontosságával (71%) is tisztában vannak a lekérdezettek, és vannak sokan, akik beszélnek nyelvet. Hangsúlyos itt a család – főként a fiatalok – szerepe.

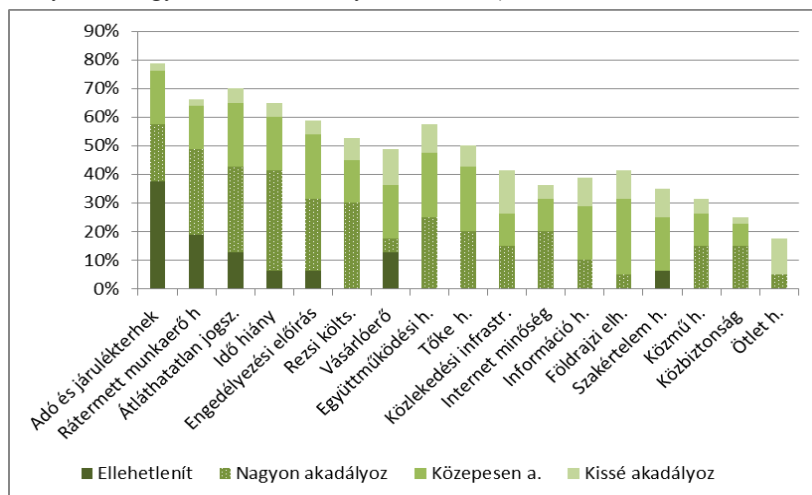
6. ábra. A diverzifikáció sikerességét meghatározó tényezők fontossága, és meglétének szintje a 16 gazdaság önértékelése alapján (2017)

Akadályozó tényezőként mind a 16 lekérdezett azonosította a (magas) **adó és járulék terheket, és az átláthatatlan jogi szabályozást**. Az idő, és az együttműködések hiányát 15 lekérdezett, míg a rátermett munkaerő hiányát és az engedélyezési előírásokat 14 lekérdezett nevezte meg a sikeresség akadályaként.

A kapott eredmények súlyozásával, a diverzifikáló gazdaságok sikerességét leginkább ellehetetlenítő / akadályozó három tényező:

- az adó és járulék terhek (38% / 79%),
- az átláthatatlan jogszabályok (13% / 70%), valamint
- a rátermett munkaerő hiánya (19% / 66%).

A munkaerőhiány ok-okozatban van az adó és járulék terhekkel, valamint az idő (kapacitás) hiánnyal (65%). Erősen akadályozó tényező az együttműködés hiánya is. (7. ábra)

7. ábra: A diverzifikációt akadályozó tényezők súlyozva

Figure 7. Diversifying factors are weighted

(h): tax; labor shortage; laws; time; regulation; overheat; purchasing power; ...
Colour (dark-): hinder; very obstructive; moderately; a bit...

A Kruskal-Wallis statisztikai elemzésben a tevékenységek sikerességét befolyásoló elemek a független tényezők (1-6). A megélhetési különbségek szignifikáns (0,05, egyes szakirodalmak szerint 0,1 alatt) kapcsolatot mutatnak a független változókkal.

A mintában a csoportok megbízható (szignifikáns) kapcsolatot mutatnak a gazdaság bevételei által biztosított **megélhetés szintje és a profi szakjogi szakértő** és foglalkoztatása között (0,005). Minél kevésbé fedezi a megélhetést a gazdaság bevétele, annál inkább jelezték azt, hogy hiányzik a sikerességhez a profi szakértő, könyvelő. A 2. változó esetén szignifikáns (0,029) az, hogy ha a maga tudására támaszkodik, az hátráltatja a megélhetésben (idő, hiba faktor).

A második legmegbízhatóbb eredmény, **a megélhetés és az adó és járulék terhek akadály** között mutatkozik (0,013), minimum közepesen akadályozó tényezők, a válaszok alapján.

Megbízható (0,025) összefüggés van a megélhetés és a nemzetközi tanulmányúton való részvétel között is. A bevételéből legkevésbé megélt csoportnál jelentkezett hiányként a nemzetközi tanulmányút. Ez a csoport hiányolja a jó gyakorlatok megismerését (0,037) is.

Az interjúk során a sikeresség tényezői között legtöbb válaszadó említette a kapcsolati tőke fontosságát. Ezt is megbízható (0,038) összefüggésként értékelte a megélhetés szempontjából.

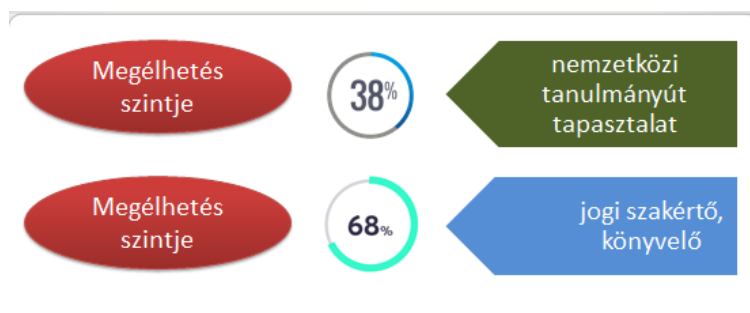
Megvizsgálva a két legerősebben korreláló tényező összefüggéseit kétváltozós regresszió-számítással. Az eredmények alapján **a nemzetközi tanulmányút tapasztalat 42,2%-ban magyarázza a megélhetés szintjét** (függő változó).

A megélhetés szintjét 70,2%-ban illetve kiigazítva is 68%-ban magyarázza, hogy rendelkezésre áll-e szakjogi szakértő, jó könyvelő (1. táblázat), (8. ábra).

1. táblázat: A megélhetésre ható tényezők regressziós összefüggés vizsgálata

Model	R	R ²	kiigazított R ²	becslés standard hibája / standard error of estimation
1	0,649 ^a	0,422	0,38	0,717
2	0,838 ^b	0,702	0,680	0,515
a. Független változó: Nemzetközi tanulmányút / Independent variables: International study tour				
b. Független változó: Szakjogi szakértő, könyvelő / Independent variable: legal expert, accountant				
Függő változó: Megélhetés szintje / Dependent variables: the level of Livelihood				

Table 1. Examining the factors of livelihood is a regression relationship

8. ábra: A megélhetésre ható tényezők összefüggés vizsgálatának eredménye (%)

A továbbiakban elvégzett klaszterelemzéssel hat kiválasztott tényező alapján a következő négy klasztert azonosítottam az SPSS dendrogram alapján.

Az 1. klaszter SIKERES AUTODIDAKTÁK. 3 tagú, a megélhetés függ a diverzifikációs bevételtől. A nemzetközi tanulmányút és a profi szakértő, könyvelő hiányzik.

A 2. klaszter SIKERES GAZDÁK. 2 tagja megélhetésében legkevésbé számít a diverzifikációs bevétel. Kapcsolati tőkével rendelkeznek, az első csoportnál jobbak a megélhetési körülményei.

A 3. klaszter SIKERESEN DIVERZIFIKÁLÓ FEJLESZTŐK. 5 tagú, a tanulmányutat nem tartják feleslegesnek, a fejlesztésre koncentrálnak, szakkérdésekben megfelelő szakértőt vonnak be.

A 4. klaszter SIKERES MENEDZSEREK. 6 tagú, a megélhetés színvonala a legmagasabb. Tanulmányút tapasztalatuk, és profi szakértő, könyvelőjük van. A diverzifikációs bevétel a 2-3. legfontosabb.

Következtetések

A kutatás feltárta, hogy:

A vidék egyik pozitív jövőképeinek kulcsai azon – főként értelmiségi – családok, akik vidéki életformát választva, a gazdaság erőforrásaira építve magas hozzáadott értékű terméket (beleértve a szolgáltatásokat is) teremtenek helyben. Mindezt úgy, hogy a hátrányos helyzetű térségekben, kis településeken, vagy tanyákon is képesek ezt az eredményt felmutatni. Az előregedő és elnéptelenedő vidék jövője nagyban függ ezen fiatal, közösségi szinten aktív, kreatív, magas technológiai kompetenciával rendelkező, a hagyományokat is őrző családok jelenlététől, akik a térségben a foglalkoztatottsághoz is hozzájárulnak a gazdaság szintjéhez mérten.

A diverzifikáció fogalomköre, és az itt használt alfogalmak nem egységesek. A jogszabályi ellentmondások a tevékenység-diverzifikáció - kutatás által azonosított – gátjai voltak. A sikerességet - ezzel összefüggésben - meghatározza, hogy a gazdálkodó hogyan tudja a komplex (piaci igény szerinti) tevékenységét hozzáilleszteni a szakjogi, hatósági előírásokhoz, és hogyan tudja jó értelemben optimalizálni a jövedelmét – profi szakértők segítségével.

A vizsgált sikeresen diverzifikáló gazdaságok megélik a gazdaság erőforrásaira épített tevékenységek jövedelméből, főleg a magasabb hozzáadott értéket jelentő feldolgozott saját termékek és a diverzifikációs tevékenységek által. A diverzifikációs tevékenységek legtöbbször komplexen (szállásadás, rendezvény, vendéglátás, ismeret átadás) jelennek meg, egymást kiegészítve. Mindegyik lekérdezett gazdaság végez ismeretátadást, és a terület további fejlődését vártuk már a diplomamunka idején is. A gazdaságok sikeres diverzifikációjában hangsúlyos a nemzetközi tanulmányutak fejlesztő hatása. Nincs megbízható munkaerő.

Objektív statisztikai elemzésekkel sikerült összefüggéseket kimutatni a gazdaság bevétele által biztosított megélhetési szintek és a sikerességet befolyásoló egyes tényezők között. Ilyen tényező a nemzetközi tanulmányút tapasztalat is. Igazolódott, hogy a magas adó- és járulékkerhek, bürokratikus terhek, a fogalmak, így a szabályozás átláthatatlansága jelentősen hátráltatja a sikeres diverzifikációt. A profi szakértő, könyvelő megléte már 68%-ban magyarázza a megélhetés szintjét. A tevékenységdiverzifikáció sok esetben kényszerűségből a szűrkezőnaba terelődött.

Megfogalmazódott az a javaslat, hogy a komplex gazdaságok komplex tevékenységei egyszerű, rugalmas, motiváló szabály- és fogalomrendszer alá tartozzanak, és egy, - akár a nemzetközi minták alapján - könnyített szabályozási környezet megalkotása. Ez a javaslat ma már egy elkezdődött fejlesztési irány.

Javasolt tematikus nemzetközi – fordítással és szakmai vezetőkkel kísért, támogatott, vagy részben támogatott - nemzetközi tanulmányutakat szervezni a gazdálkodók részére, függetlenül a mezőgazdasági alaptervekenység árbevételétől

Irodalom

- Csák Cs. (2015):** A mezőgazdasági tevékenység végzésének szervezeti és funkcionális keretei. Javaslat a szociális farm megjelenítésére a mezőgazdasági tevékenységek fogalmi körében. In: Kajner – Jakubinyi (szerk.): Szociális farmok létrehozása Magyarországon. Kézikönyv és fejlesztési javaslatok. Miskolc: Szimbiózis a Harmonikus Együttléttért Alapítvány. 302 p. 162-183. p.
- EPRS (2016)** Briefing, Farm diversification in the EU. Marie-Laure-Augere-Granier, European Parliamentary Research Service / European Union, 2016. 8p. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/581978/EPRS_BRI\(2016\)581978_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/581978/EPRS_BRI(2016)581978_EN.pdf)
- EB (2008)** (LTB D (2008) 17488), Other gainful activities: pluriactivity and farm diversification in EU-27. Brüsszel, 43 p. http://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/rural-area-economics/more-reports/pdf/other-gainful-activities-text_en.pdf
- EB (2013)** A Bizottság jelentése, A helyi termelésre és a közvetlen értékesítésekre vonatkozó címkézési rendszerről. COM (2013) final 866, SWD (2013) 501 final, Brüsszel, 12 p. <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2013/HU/1-2013-866-HU-F1-1.Pdf> 2015.
- EB (2017)** 2017. évi országjelentés – Magyarország, Bizottsági szolgálati munkadokumentum. Brüsszel, 2017.2.28. SWD (2017) 82 final/2. 66p. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2017-european-semester-country-report-hungary-hu_0.pdf
- EP (2011)** (2010/2054 (INI)) állásfoglalása a nők mezőgazdaságban és a vidéki területeken betöltött szerepéről 8 p. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P7-TA-2011-0122+0+DOC+WORD+V0//HU>
- EP (2014)** Jelentés a mezőgazdasági kisüzemek jövőjéről. Plenárisülés-dokumentum. (2013/2096 (INI)) (7-0029/2014; 15.1.2014) Brüsszel, 18 p. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2014-0029+0+DOC+XML+V0//HU>
- Eurostat (2015)**, Statistics Explained, Glossary. Gainful activities of the farm (1 7 July 2015) http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Gainful_activities_of_the_farm
- Gyulai F. – Laki G. (2005.)** Régi fajták. Ökotáj, (35–36) 87–92. p.
- Hamza E., (2011)** A diverzifikáció főbb összefüggései a mezőgazdasági vállalkozásokban. Szent István Egyetem, Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola. Gödöllő 2011. 141 p.
- Jankuné K. Gy. – Tikász I., (2016)** Az osztrák élelmiszer-gazdaság működésének és sikereinek elemzése. Agrárgazdasági Kutató Intézet, ISSN 1418-2122 Agrárgazdasági Tanulmányok sorozat, Primate Kft., Budapest, 133 p.
- Kemény G.v- Rácz K. (2016., szerk.):** A mezőgazdasági kisüzemek jellemzői és fejlesztési lehetőségei. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest, 121 p.
- KSH – Agrya (2013)** A fiatal gazdák helyzete Magyarországon. Készült a Központi Statisztikai Hivatal és a Fiatal Gazdák Magyarországi Szövetsége, Szeged, 88 p. http://www.videkesgazdasag.hu/admin/data/file/1128_ksh_agrya_kiadvany_fiatall_gazda.pdf
- Nemzetgazdasági Minisztérium (NGM) (2012)** A vállalkozói adminisztratív költségekre gyakorolt hatások vizsgálata. 79 p. <http://hatasvizsgalat.kormany.hu/download/0/48/20000/vallatcs.pdf>
- OECD (2009.)** The role of agriculture and farm household diversification in the rural economy: evidence and initial policy implications. 152 p. www.oecd.org/agriculture/44559905.pdf
- Régiók Bizottsága (2011)** A Régiók Bizottsága előzetes véleménye – Helyi élelmiszer-rendszerek (2011/C104/01). <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010AR0341&from=HU>
- Széchenyi 2020 (2016)** A Vidékfejlesztési Program intézkedései esetében a mezőgazdasági tevékenységből származó árbevétel számítási módszertana. 2016 október 25., 2 p. <https://www.palyazat.gov.hu/mdosult-a-vidkfejlesztsi-program-intzkedsei-esetben-a-mezgazdasgi-tevkenysgbl-szrmaz-rbevtel-szmtsi-mdszertana>